

**Szociológia Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Császár Melinda

Nemzet – jog – identitás

A státustörvény végrehajtásának szociológiai vonatkozásai

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Tomka Miklós
egyetemi tanár

Budapest, 2009.

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Császár Melinda

Nemzet – jog – identitás

A státustörvény végrehajtásának szociológiai vonatkozásai

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Tomka Miklós

egyetemi tanár

© Császár Melinda

Tartalomjegyzék

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása	4
II. A felhasznált módszerek	9
III. Az értekezés eredményei	12
IV. Főbb hivatkozások.....	18
V. Publikációk jegyzéke	19

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Az elmúlt évek során megélénkült az érdeklődés a nemzet, a nemzeti hovatartozás, a nemzeti identitás, a nemzeti kisebbségek kérdésköre iránt. A kibontakozott szociológiai és jogi diskurzusok áttekintése mellett jelen dolgozat egy jogszabályok által strukturált környezetben megjelenő, a nemzeti identitás egyik empirikus úton megragadható szegmensét körüljáró, rendkívül nagy adatmennyiségen alapuló elemzéssel kíván hozzájárulni a nemzeti kisebbségek és a nemzeti identitás vizsgálatához.

A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény, közismertebben a státus-, avagy kedvezménytörvény a nemzeti kisebbségek és ezzel összefüggésben a nemzetek definíciós problémáira, illetve a nemzeti kisebbségek számára nyújtható támogatások és kedvezmények kérdésére adott válaszkísérletek folyamatába illeszkedik, hazai és nemzetközi szinten egyaránt.¹ A jog alapkérdése – ti. ki a magyar? – elvezet bennünket a nemzet, a nemzeti identitás, a nemzeti kisebbség problematikájához. E megközelítések lényeges eleme, hogy létezik/léteznie kell egy olyan kritériumrendszernek, amely alapján bizonyos csoportok (nemzetek, nemzeti kisebbségek) azonosíthatók és elhatárolhatók más csoportoktól, illetve a csoporthoz való tartozás ismérvei identifikálhatók.

A nacionalizmus kutatások két meghatározó irányzatának képviselői, a modernisták és etnoszimbolisták közt egyetértés mutatkozik a tekintetben, hogy a nemzetek keletkezését a modern korban helyezik el. A vita alapkérdése inkább ott húzódik, hogy létezik-e egy olyan etnikai mag, amely a későbbi nemzetek kialakulásának vázát biztosítja. Az etnoszimbolista Anthony D. Smith a nemzetet valóságosként definiálja azon történeti folyamatok okán, amelyek egy etnikai magra építve létrehozták a modern nemzeteket. Ernest Gellner egy

---

¹ A jogszabály különböző aspektusait vizsgáló kötetekre lásd például Ieda et al (szerk.) 2006; Kántor (szerk.) 2002; Kántor et al (szerk.) 2004; Örkény (szerk.) 2003.

társadalom-átalakulási folyamathoz, az industrializációhoz köti a nemzet megjelenését, amely szerinte egy ideológia, a nacionalizmus terméke.

A nemzet, és a vele szorosan összefüggő etnikum meghatározásában egyaránt találunk objektív, illetve szubjektív jellemzőket. Előbbiek alatt elsősorban a nyelvet, vallást, területet értik, utóbbiak az érzések, attitűdök tárházát ölelik fel, és az adott csoport összetartozásának tudatára vonatkoznak. Az Anthony D. Smith által megalkotott nemzet- és etnikum-definíciók kritériumrendszereiből kiindulva a nemzetközi jog fogalomkészletére támaszkodva határoztuk meg a nemzeti és etnikai kisebbségek rokon, de eltérő fogalmait, elsődlegesen azok objektív különbözőségeinek megragadásával. A nemzeti kisebbségek nem tekinthetők azonosnak azokkal a nyelvileg vagy vallásilag elkülönülő „új kisebbségekkel”, amelyek valamely országban bevándorlás útján jöttek létre. A nemzeti kisebbségek „autochton”, azaz őshonos kisebbségek, amelyek jelenlegi kisebbségi státusza egy más állam keretei közé történő integrálódás vagy a földrajzi határok módosításának következménye.² Jelentős különbség továbbá, hogy a nemzetközi szakirodalom az újonnan bevándorló kisebbségek meghatározására alkalmazza az „etnikai kisebbségek” fogalmat. A nemzeti kisebbségeket ugyanis a közös lakóhely és egy közös nemzeti identitás jellemzi, míg az etnikai kisebbségek esetén a területi kötődés nem feltétlenül alapvonás, a csoport összetartozásának tudata pedig a generációkon átívelő rokonsági, önszerveződési folyamatok, a közös kultúra, vallás folyománya. Nemzeti kisebbségek esetén további objektív ismérv a lakóhely szerinti ország állampolgárságával való rendelkezés. E felosztás alapján megállapítható a dolgozatban vizsgált népelemek besorolása: a romániai magyarság a nemzeti kisebbség, az ausztriai magyarság az etnikai kisebbségek kategóriájába sorolható, utóbbi csoporton belül a burgenlandi magyarok német nyelv domináns kétnyelvű, etnikai csoportidentitással rendelkező történeti kisebbségként határozhatók meg.³

---

² Malloy 2005: 21.

³ Szarka 2004.

A nemzeti kisebbségek *valamilyen* nemzethez tartozónak érzik magukat. Ez egy bonyolult viszonyrendszert képez le: e kisebbségek nemzeti identitásáról valószínűleg eltérő elképzeléseik lesznek az állampolgárság szerinti országnak, az anyaországnak, maguknak az érintett kisebbségeknek, és a negyedik szereplőként színre lépő nemzetközi szervezeteknek, amelyek sok esetben azt az álláspontot képviselik, hogy egy kisebbségi csoportnak hogyan *kellene* meghatározni nemzeti identitását, tekintet nélkül arra, hogy az adott közösség tagjai miként vélekednek erről. E különböző álláspontok megjelentek a státustörvényt övező vitákban is.

A kedvezménytörvény megalkotásának indokai kettősek. Egyrészt, az egyik cél a határon túli magyar közösségeknek nyújtott támogatások rendszerének egységesítése volt, másrészt az ezen közösségek irányából megfogalmazott igényre adott válaszként, elsősorban e kisebbségek státuszának jogi úton történő rendezésére tett kísérletként fogható fel a jogszabály. Utóbbi törekvés elsősorban a schengeni határ esetleges bevezetésével függött össze, ez volt az egyik legfontosabb, a státustörvény megalkotásához vezető folyamatokat közvetlenül meghatározó tényező. A schengeni határokkal kapcsolatos félelmekre két válasz látszott körvonalazódni. Az egyik a magyar állampolgárság alanyi jogon történő kiterjesztése minden határon túli magyarra. A másik elképzelés a státustörvény koncepciójának kidolgozása, amely szintén a határon túli magyarok „magyarországi jogi helyzetét” hivatott volna rendezni.

Céljait tekintve a törvény egyfajta válasz-ötvezete próbált lenni a korábbiakban vázolt problémáknak. Szimbolikus üzenetét a törvényalkotó a preambulumban a következőkben határozta meg: „a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságtudata biztosítása” érdekében alkotta meg a jogszabályt a magyar országgyűlés. A státustörvény központi eleme annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ki a jogszabály alanya, más szóval

„ki a magyar?” Ez elsősorban a jogszabály pragmatikus céljai szempontjából fontos. A törvényben meghatározott kedvezmények és támogatások igénybevételére ugyanis a magyar igazolvány, illetve a magyar hozzátartozói igazolvány⁴ szolgál. Az okirat igénylésének jogosultsága egyaránt feltételezi objektív és szubjektív kritériumok teljesítését. A törvény értelmében az igazolvány akkor állítható ki, ha az illető személy magyarnak vallja magát, illetve rendelkezik egy olyan ajánlással, amelyet az adott államban ajánló szervezetként eljáró, a magyar állam által elfogadott szervezet állít ki.

A határon túli magyarok körében a törvény megalkotását megelőzően végzett felmérések alapján elmondható, hogy a leendő kedvezményezettek nagy érdeklődést mutattak a tervezett jogszabály és az ahhoz kapcsolódó támogatások iránt. A megkérdezettek többsége élni kívánt a törvény nyújtotta lehetőségekkel – az adatok fényében viszont elmondható, hogy a tényleges igénylési hajlandóság Ukrajnát kivéve mindenhol jócskán alatta maradt az előzetes várakozásoknak.

A státustörvénnyel kapcsolatos jogalkotási folyamatba bekapcsolódott nemzetközi és hazai intézmények munkája döntő hatást gyakorolt a jogszabály konkrét tartalmára, és az ehhez kapcsolódó végrehajtási rendelkezésekre. A nemzetközi érdeklődés jogászi berkekben nem véletlen: bár a kedvezménytörvény nem használja a nemzeti kisebbség fogalmát, a preambulumban foglaltak ismételten ráirányították a figyelmet egy jogi hiátusra. A nemzetközi kisebbségvédelmi egyezmények, nyilatkozatok, ezen belül is a nemzeti kisebbségekre vonatkozó sok esetben magának az érintett csoportnak a meghatározását sem tartalmazták, semhogy utalás történt volna a *kin-state* fogalmára, amelyet a Velencei Bizottság jelentése óta a szaknyelv teljesen átvett és alkalmaz, és amelyet magyarul – jobb kifejezés híján továbbra is anyaállamnak nevezünk.

---

⁴ Magyar hozzátartozói igazolványt a magyar igazolvánnyal rendelkező, magyar nemzetiségű személlyel fennálló családi kapcsolatát igazoló személy igényelheti.

Az 1989 utáni nemzeti kisebbségi jogokra vonatkozó diskurzust számos politikai megközelítés képviseli nemzetközi szinten. Ezek leginkább három témakörbe sorolhatók: a biztonság, a demokratizálódás és az európai integrációs folyamatok.⁵ A *biztonságpolitikai* szempont legerőteljesebb érvényesítője a kedvezménytörvényhez kapcsolódó folyamatok során az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (a továbbiakban EBESZ) volt.⁶

A nemzeti kisebbségek jogait a *demokratizálódás* aspektusából elsősorban az Európa Tanács képviseli (Council of Europe, Parliamentary Assembly). A törvényt véleményező Velencei Bizottság egyik legfontosabb következtetése az volt, hogy a kisebbségek védelmében az anyaállam is szerepet játszhat, elsősorban a nyelvi és a kulturális identitást erősítő kedvezmények biztosításával, ha betartja a következő elveket: (1) *pacta sunt servanda* (kötelezettségek jóhiszemű teljesítése); (2) államok közti baráti kapcsolatok; (3) az államok területi szuverenitása; (4) emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, különösen a diszkrimináció tilalma.

Az unión belüli *integrációs* folyamatok részeként az Európai Bizottság a 2001-es és 2002-es országjelentésekben értékelte a státustörvényt.

A nemzetközi intézmények bekapcsolódását követően a jogalkotási folyamatba az Európa Tanács kérésére készített, 2006-ban elfogadott, *A nemzet fogalma* c. 1735-ös ajánlás tekinthető a kedvezménytörvény legfontosabb jogi és politikai hozadéknak.

---

⁵ Malloy 2005: 2.

⁶ Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). A nemzeti kisebbségi jogok biztonságpolitikai szempontját képviseli az ENSZ Biztonsági Tanácsa (United Nations Security Council) és kisebb mértékben ugyan, de a NATO is.

II. A felhasznált módszerek

A két fő kutatási iránynak megfelelően a dolgozat egy kvantitatív és egy kvalitatív adatgyűjtésen alapuló vizsgálat eredményeit mutatja be.

II. 1. A magyar igazolványt és magyar hozzátartozói igazolványt kérelmező személyek vizsgálatát a Belügyminisztérium – Magyar Igazolványok Főosztálya által készített statisztikai adatbázis-kivonat alapján végeztem el. Ennek alapján lehetőség nyílt a törvény hatályba lépésének időpontjától, 2002. január elsejétől 2005. december 31-ig az okiratot igénylők vizsgálatára mindazon országok esetén, amelyekre a státustörvény hatálya kiterjed.

A főbb megoszlásokat leszámítva az elemzés Romániára, ezen belül is az erdélyi megyékre, illetve Bákóra összpontosított, így összesen tizenhét megye adatai szerepelnek a vizsgálatban.

A romániai kérelmezők részletesebb elemzéséhez két adatbázist használtam. A már említett, közel félmillió romániai kérelmező adatait tartalmazó adatbázist egyrészt egyéni, másrészt településszinten elemeztem. A településszintű elemzés érdekében mindazon településeket, ahol magyar igazolvány iránti kérelmet nyújtottak be, összekapcsoltam községszintű népszámlálási adatokkal, illetve létrehoztam egy minden egyes településre kiterjedő intézményi katasztert. Ehhez viszont előzetesen szükség volt az adatbázis tisztítására, majd a települések egyértelmű azonosításához azokhoz hozzárendelni a Local Administrative Unit (LAU) kettes szintjének megfelelő kódokat. Ezt követően lehetett elvégezni a települések közigazgatási besorolását: 1) municípiumok, 2) városok és 3) községek, melyeket az elemzés során két kategóriába vontam össze, úgymint város és község.

A 2002-es census településszintű adatai alapján különböző mutatószámokat képeztem: magyar nemzetiségűek száma és aránya az adott településen, az egyes életkori csoportokba tartozó magyar nemzetiségű nők és férfiak aránya kategóriájukon belül. Az elemzés során használtam egy, az etnikai térszerkezet jellemzésére alkalmas mutatószámot: a magyar nemzetiségűek megyén belüli súlyozott arányát, melyet „úgy számítottam ki minden egyes

megyére, hogy az egyes településeken (tehát nem közigazgatási egységekben) élő magyarok lélekszámát megszoroztam az ottani százalékarányukkal, majd a szorzatok összegét elosztottam a lélekszámok összegével”.⁷

A demográfiai jellemzők mellett meg szerettem volna vizsgálni az egyházi és oktatási intézmények, a civil szerveződések és a politikai képviselet hatását a magyar igazolvány kérelmezésére. Ennek érdekében minden érintett településhez hozzákapcsoltam:

- az oktatási intézményeket: a magyar nyelven való tanulást biztosító óvodát, elemi- vagy 1–8. osztályos általános iskolát, valamint középfokú tanulmányokra lehetőséget nyújtó, mintegy 2305 intézményt.
- öt egyház (baptista, evangélikus, református, római katolikus, unitárius) településszintű adatait, összesen 2131 gyülekezetet.
- az egyes települések kulturális szerveződéseit, 1937 darabot.
- a politikai képviselet vizsgálatához a 2000-es helyhatósági választások eredményeit használtam fel, az RMDSZ-re leadott szavazatokat, illetve a megszerzett mandátumok számát vettem figyelembe.

Az időbeli trendek vizsgálatához egy további adatbázist használtam, mely Romániára vonatkozóan heti bontásban tartalmazta a benyújtott kérelmek számát, kiskorúak/nagykorúak arányát, a felnőtt kérelmezők jogosultságtípus szerinti megoszlásait. A vizsgált időszakban a romániai tájékoztató irodák mintegy 2 903 darab heti jelentést készítettek, ezekből képeztem egy teljes Erdélyre vonatkozó adatbázist.

II. 2. Az Ausztria kimaradását indokoló tényezők feltárására és az ausztriai magyarok kedvezménytörvénnyel kapcsolatos viszonyulásának vizsgálatára egy terepmunka keretében került sor 2006 augusztusa és szeptembere folyamán, illetve egy utólagos kiegészítő felmérés

---

⁷ Szilágyi N. 2004: 185. A képlet: „ $P_s = \sum(p_i \times P_i)/P_{tot}$, ahol p_i – a magyarok aránya egy adott településen; P_i – a magyarok száma az adott településen; P_{tot} – a teljes magyar népesség.” (Csata–Kiss 2007: 37.)

során 2006 októberében.⁸ A kutatás Bécs mellett a következő burgenlandi településekre terjedt ki: Alsóőr (*Unterwart*), Felsőőr (*Oberwart*), Felsőpulya (*Oberpullendorf*), Vasjobbágyi (*Jabing*), Pinkafő (*Pinkafeld*). A két kutatási fázis során összesen 20 interjú készült, a beszélgetések nyelve többnyire a magyar volt.

---

⁸ A kutatás kereteit az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány phd-network ösztöndíja biztosította. A pályázat címe: *Das Ungarische Statusgesetz: Recht und Identität*. A projektvezetők Dr. Tomka Miklós és Dr. Joseph Marko, a pályázat másik résztvevője Vargha Piroska, a grazi egyetem jogtudományok PhD-hallgatója volt.

III. Az értekezés eredményei

A magyar igazolványt igénylő személyek vizsgálatával, illetve a kedvezménytörvény hatálya alól kimaradó Ausztriában végzett kutatásokkal a nemzet, a nemzeti kisebbségek és a nemzeti identitás kérdéskörének empirikus tanulmányozásához kívántam hozzájárulni. A vizsgált kérdések a téma interdiszciplináris megközelítését indokolták, ahogy a következtetések is a politikatudományok/ szociológia/ jogtudományok hármásába sorolhatók.

1. A nacionalizmuselméletek modernista és etnoszimbolista álláspontjainak áttekintése a téma szempontjából több fontos konklúzióval járt.

1. a. Egyrészt, a kedvezménytörvény és az ehhez kapcsolódó magyar igazolványok kérdésének elemzése csak a kulturális nemzetfelfogáson alapuló szemlélet alapján válik egyáltalán értelmezhetővé. Így válik érthetővé, hogy Magyarország miért alkotta meg a jogszabályt, és az is, hogy más országok állampolgárai miért érzik fontosnak egy olyan okirat kiváltását, amely egyben nemzeti identitásuk egyik kifejezőeszközét is jelenti.

1. b. Ez továbbvezet a nemzettel kapcsolatos kutatások egy másik lényegi kérdéséhez: milyen kritériumok mentén határozhatók meg a magyar nemzethez, ezt követően pedig a magyar nemzeti kisebbségekhez való tartozás ismérvei. A szakirodalom az identitásválasztás szabadságának kritériuma mellett olyan objektív fogódzókban látja ezeket, mint például a nyelv, felekezeti hovatartozás. A kedvezménytörvény jogi és politikai szinten a legtöbb vitát a magyar nemzet, illetve a magyar nemzethez való tartozás kritériumainak definiálása okán váltotta ki. A törvény hatálya ugyanis kezdetben a Magyarországgal szomszédos államokban élő, magukat magyar nemzetiségűnek valló személyekre terjedt ki, a magyar igazolvány pedig szimbolikus szinten az „egységes magyar nemzethez” való tartozást fejezte ki, tette mindezt a kulturális nemzetfelfogás alapján. A jogi és politikai viták leglényegibb kérdése a státustörvény kapcsán e kulturális nemzetfelfogás létjogosultsága volt. A törvény első

értékelését végző Velencei Bizottság jelentésében a kin-state, kin-minority fogalompáros már annak jelzése, hogy az állampolgári kötődéseken túl az egyes egyéni identitások tartalmazhatnak olyan elemeket, amelyek egy más, nem az állampolgárság szerinti ország nemzetével való rokonságot tételezik elsődlegesként. Az a vita tehát, amely a társadalomtudományokban elméleti síkon továbbra is zajlik a két nemzetfelfogás elsőbbségét, fejlődési irányait tekintve, jogi szinten a kedvezménytörvényt követő Európai Unió dokumentumok elfogadásával egy igen fontos mérföldkőhöz érkezett. A 2006-ban elfogadott jelentés a nemzet fogalmáról ugyanis a politikai és kulturális nemzetfelfogásokat egyenrangúként ismeri el. Ezzel összefüggésben, leképezve lényegében a társadalomtudományok álláspontját, meghatározásra került a nemzeti kisebbségek fogalma is, megkülönböztetve azt az etnikai kisebbségektől. A státustörvény hatálya alá való tartozásnak a szabad identitásválasztáson alapuló kritériuma a Velencei Bizottság jelentésében foglaltak hatására egészült ki olyan objektív ismérvekkel, mint a magyar nyelvismeret, a magyar felekezethez való tartozás, magyar civil szervezeti tagság. Ebben a kontextusban válnak érthetővé a Magyarországgal szomszédos államokban élő, magyar nemzeti kisebbségként meghatározható csoportok magyar igazolvány iránti igényléseinek jellegzetességei.

2. A kedvezménytörvény hatálya alá tartozó országokban (Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna) élő, magyar és magyar hozzátartozói igazolványt 2002. január 1. és 2005. december 31. közt igénylő személyek vizsgálata egy feltáró jellegű kutatás volt, korábban ugyanis nem volt információnk erről a több, mint 800 000 személyről. A dolgozat egyik fő eredménye, hogy a magyar igazolványt igénylők teljes sokaságáról néhány alapadatot sikerült letisztázni, elsősorban az egyes országok életkori jellegzetességeit, másrészt az igazolványra való jogosultságot tekintve. Utóbbi esetén megállapítást nyert, hogy Románia kivételével minden érintett országban a nemzeti hovatartozás objektív kritériumai

közül a magyar nyelvismeret alapján nyújtotta be kérelmét az érintettek több, mint 90%-a. Az igénylők igen kis hányadát, 2,35%-ot (7838 személy) teszik ki a magyar hozzátartozói igazolványt kérelmezők.

3. Az adatbázis letisztázását, illetve újabb változók hozzáadását követően egy részletesebb elemzést a romániai kérelmezők esetén végeztem el, egyrészt egyéni szintű adatelemzéssel, másrészt településszintű aggregált adatok vizsgálatával.

3. a. A kérelmek számának időbeli alakulását vizsgálva megállapítható, hogy a vizsgált időszakban az igénylők száma gyakorlatilag folyamatosan csökkent, a kezdeti több tízezres szintről 2005. decemberére 500 fő körülire esett vissza.

3. b. A 2002-es népszámlálás adataival összehasonlítva az egyes megyékben igényelt magyar igazolványok számát megállapítást nyert, hogy jelentős különbségek mutathatók ki az egyes régiók és megyék között. A romániai magyar nemzetiségűekhez viszonyítva országos szinten 35,68% a magyar igazolványt igénylők aránya, legmagasabb Szilágy (47,57%), legalacsonyabb Temes megyében (16,22%). A régiók megállapításánál a Varga E. Árpád által javasolt ötös felosztást használtam, ezek a következők: Bánság (Arad, Krassó-Szörény és Temes megye), Dél-Erdély (Brassó, Fehér, Hunyad és Szeben megye), Észak-Erdély (Beszterce, Kolozs és Szilágy megye), Partium (Bihar, Máramaros és Szatmár megye), illetve Székelyföld (Hargita, Kovászna, Maros).⁹ A 2002-es népszámlálás adataihoz viszonyított kezdeti, gyakorlatilag azonos arányokat követően a kérelmek számának csökkenése az egyes régiókban nem arányos, az egyes régiók közti különbségek állandósulni látszanak. Csökkenő sorrendben: Székelyföld, Észak-Erdély, Partium, Dél-Erdély, Bánság.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a magyar nemzetiségűek etnikai térszerkezetben megmutatkozó magasabb aránya a magyar igazolványt igénylők magyar lakossághoz viszonyított arányának magasabb szintjét eredményezi.

---

⁹ Varga E. 1998–2002, I–V.

3. c. Az igénylők kor szerinti összetételének elemzése rávilágított arra, hogy a romániai kérelmezők átlagéletkora minden megyében szignifikánsan alacsonyabb, mint az adott területen élő magyar népességé. A kérelmezőkön belüli kiskorúak aránya hat megye esetén egyezik meg a népszámlálás során regisztrált értékkel, minden más erdélyi megyében arányait tekintve magasabb értéket mutattak a 18 évnél fiatalabbak által benyújtott igénylések. A sajátos helyzetű Bákó kivételével ebben a hat megyében a magyarok súlyozott aránya 20% alatti értéket mutat, így egyedülként Brassó megye az, ahol a relatíve szétszórtan élő magyar nemzetiségűekhez viszonyítva (a súlyozott számarány 16,79%) a kiskorú kérelmezők aránya a népszámlálási értéknél magasabb.

3. d. Romániában, ahol a kérelem benyújtásához szükséges objektív feltételeket okirathoz kötötték, a nagykorú kérelmezők közel kétharmada (62,68%) bizonyította az igazolványra való jogosultságát egyházi tagsági igazolás alapján, negyedük (26,49%) RMDSZ-tagságot igazoló okirat alapján, 9,87 százalék magyar nyelvismeretet bizonyító okirat és egy elenyésző hányad, 0,97 százalék valamely civil szervezeti tagsági igazolás alapján.

3. e. A kérelmezők lakóhely szerinti vizsgálata alapján nem fogalmazhatók meg általános következtetések. Bizonyos megyék esetén ez az adat eltér a népszámlálás során regisztrált értéktől, más megyékben megegyezik azzal. S bár az összes kérelmet vizsgálva a lineáris regresszióelemzés eredménye a városokban élők esetén átlagosan egy magasabb kérelemszámot mutat, a magyar nemzetiségűek számával kontrollálva az összefüggést kiderült, hogy a település típusának nincs hatása az igénylők arányára.

3. f. A magyar igazolványt kérelmezők magyar nemzetiségűekhez viszonyított arányának alakulását jelentősen befolyásolták mind az intézményi tényezők, mind az egyes települések etnikai jellemzői. Az egyházak, oktatási intézmények, kulturális szerveződések és politikai képviselő hatását vizsgáló modellben ezen változók mindegyike szignifikánsan

befolyásolta a magyar igazolványt kérelmezők arányának alakulását. Azt a hipotézist, hogy ezen intézmények csak közvetítő változóként működnek és a magyar nemzetiségűek arányának van igazi hatása a kérelmezők arányára, a kapott adatok csak részben támasztották alá: az egyházak és a politikai képviselet változóinak hatása az etnikai összetevő kontrollálását követően is szignifikáns értéket mutatott. Az etnikai szerkezet hatásának vizsgálatához a településeket három kategóriába soroltuk be: szórvány-, majd interetnikus-jellegű és többségében magyar települések. A települések etnikai jellegének van hatása a magyar igazolványt kérelmezők arányára: minél nagyobb arányban élnek egy településen magyar nemzetiségűek, annál magasabb lesz a kérelmezők magyar nemzetiségűekhez viszonyított aránya. A logisztikus regresszióelemzés eredményei alapján megállapítható, hogy a szórványban élőkhez képest az interetnikus környezetben lakók négyszeres, míg a többségében magyar nemzetiségű településeken élők közel hétszeres eséllyel igényelnek magyar igazolványt.

4. Az Ausztriával kapcsolatos kutatásaim során:

4. a. Megállapítást nyert, hogy az ott élő magyarság státustörvény hatálya aluli kimaradása két tényezőre vezethető vissza. Egyik indok az Európai Uniónak a diszkrimináció tilalmának elvére való hivatkozása alapján történő nyomásgyakorlásban keresendő. Másrészt az ott élő, különböző történeti fejlődéssel jellemezhető, bécsi és burgenlandi magyar közösségek körében megindult egy integrációs folyamat, amelyben törést jelentett volna a státustörvény meghatározta jogalanyiség, amely csak a burgenlandi magyarokra terjesztette volna ki a jogszabály hatályát.

4. b. E probléma feltárása mellett a kutatás további fontos következtései fogalmazhatók meg az Ausztriában élő magyarság példája okán. A jogszabály potenciális jogosultjainak körében készített interjúk segítségével feltártuk, hogy a státustörvény nem

tematizálódott az Ausztriában élő magyarok hétköznapijaiban. Románia esetén kiderült, hogy a nemzeti hovatartozásnak az egyéni identitások irányába elsődlegesen intézményi tényezőkön keresztül közvetítődő objektív ismérvei pozitív összefüggést mutattak a magyar igazolványok kérelmezésével. Az Ausztriával kapcsolatos kutatások egyik fő konklúziója viszont, hogy önmagában a kisebbségi intézményrendszer megléte nem eredményezi a magyar nemzethez való tartozás szubjektív, érzelmi összetevőjét, a magyar intézményrendszer dacára a megkérdezett interjúalanyok többsége ugyanis magyar anyanyelvű osztrákként határozta meg önmagát. A nemzethez való tartozás objektív/szubjektív kritériumai tehát legfeljebb egy irányba választhatók szét: ha elfogadjuk az identitásválasztás szabadságának elvét, a szubjektív érzés alapján a magyar nemzethez tartozónak definiálhatjuk például azokat a személyeket, akik nem beszélnek magyarul, nem rendelkeznek magyar felmenőkkel és lakóhelyük nem Magyarországon van. Az objektív kritériumok épp ennek okán nem képezik elégséges feltételeit egy egyén nemzeti identitásának meghatározásában. Másrészt, az ausztriai magyarokkal kapcsolatos szakirodalom állításaival egybehangzóan megállapíthatjuk, hogy e csoport etnikai kisebbségként határozható meg. További kutatást igényelne, hogy a burgenlandi, vagy Bécs környéki magyar közösségek nemzeti kisebbségekből etnikai kisebbségekké történő konvertálódásához.

Jelen kutatás több irányba gondolható tovább. Két fő csapásirányt emelnék ki. Egyrészt, a Románián kívüli igénylők esetén az adatbázis tisztítása és összekapcsolása más változókkal érdekes információkkal szolgálhatna az egyes térségek egyéni, illetve település-szintű jellegzetességeit tekintve. Másrészt kvalitatív adatgyűjtéssel fel lehetne tárni azokat a motivációs/érzelmi összetevőket, amelyek az igazolványok igénylésében szerepet játszottak.

IV. Főbb hivatkozások

- Csata István – Kiss Tamás 2007: *Népesedési perspektívák: Az erdélyi magyar népesség regionálisan tagolt előreszámítása húsz és harminc éves időtávra*. Kriterion, Kolozsvár.
- Gellner, Ernest 1983: *Nations and Nationalism*. Basil Blackwell, Oxford.
- Ieda, Osamu et al. (szerk.) 2006: *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* (Slavic Eurasian Studies no. 9.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo.
- Kántor Zoltán (szerk.) 2002: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Kántor Zoltán et al. (szerk.) 2004: *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. (Slavic Eurasian Studies no. 4.) Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo.
- Malloy, Tove H. 2005: *National Minority Rights in Europe*. Oxford University Press. Oxford – New York.
- Örkény Antal (szerk.) 2003: *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest.
- Smith, Anthony D. 1998: *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*. Routledge, London.
- Smith, Anthony D. 2001: *Nationalism. Theory, Ideology, History*. Polity Press – Blackwell Publishing, Cambridge.
- Szarka László 2004: A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága. In: Szarka László: *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák. Az etnikai csoportok helye a kelet-közép-európai nemzetállamokban*. Lucidus Kiadó, Budapest, 113–128.
- Szilágyi N. Sándor 2004: Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 157–235.
- Varga E. Árpád 1998–2002: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, I–V*. Teleki László Alapítvány–Pro Print Könyvkiadó, Budapest–Csíkszereda.

V. Publikációk jegyzéke

TANULMÁNYOK

Burgenlandi magyarok és a státustörvény. Egy hipotetikus helyzet dilemmái. In: Császár Melinda – Rosta Gergely (szerk.) 2008: *Ami rejtve van s ami látható. Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára*. Loisir kiadó, Budapest–Piliscsaba (Pázmány társadalomtudomány 10.), 91–100.

A kedvezménytörvény romániai gyakorlatáról – a Magyar igazolvány iránti kérelmek számának alakulása. *Demográfia* 2004/3–4. 321–334.

A kedvezménytörvény megjelenítése a román központi sajtóban. *Magyar Kisebbség* 2002/4. (26.) 291–309.

SZERKESZTÉS

Császár Melinda – Fekete Emőke – Walter Klára (szerk.) 2002: *Tájékoztató a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény rendelkezéseiről és azok alkalmazásairól*. RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kedvezménytörvény – Központi Tájékoztató Iroda, h. n. [Kolozsvár] 79 o.

KONFERENCIAELŐADÁSOK

2008: Magyarok a Kárpát-medencében, Szeged: *Burgenlandi magyarok és a státustörvény*.

2006: Central European Science Day, Pozsony, Szlovákia: *The Hungarian Status Law: Identity and Law*. (Vargha Piroskával)

2004: Demográfiai folyamatok a Kárpát-medencében (HTMH – Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia): *A státustörvény szerepe a határon túli magyarok identitásvállalásában*.